

Kerekasztal

A kerekasztal résztvevői:

**Hansági Ágnes irodalmár, Imre Flóra költő és magyartanár,
Kukorelly Endre költő, Arató László magyartanár,
a Magyartanárok Egyesülete elnöke.**

A beszélgetést Schiller Mariann magyartanár vezette.

Schiller Mariann: Miközben az egyik előadásban az is elhangzott, hogy a digitális eszközök nagyban felelősek az olvasás iránti vágy elsekélyesítésében, ne feledjük, hogy soha annyi irodalom, vagy irodalomhoz közeli, vagy irodalomszerű szöveg nem ment át a diákok kezein meg a szemein, mint amennyi ezeknek a kütyüknek a jóvoltából. Hogy ezek milyen minőségű szövegek, az talán egy másik lapra tartozik. Ami viszont nagyon is idetartozik és érintőlegesen többször elő is került, az az, hogy olvasókká lesznek-e a tanítványaink. Azt hiszem, az nem is kérdés, hogy mindnyájunknak az a célja, hogy olvasókat neveljünk. És ez elsősorban nyelvi kérdés. Eljut-e a gyerekekhez, a tanítványainkhoz az a nyelv, amin az irodalom írva van. Itt egyfelől lehet beszélni arról, hogy régi meg újabb művek léteznek, és a nyelv változik. És az a tapasztalat, hogy mostanában a nyelv gyorsabban változik, mint korábban. Másrészt az is elhangzott itt, hogy nem biztos, hogy Garaczi könnyebb, a fiatalok számára érthetőbb nyelven írna, mint mondjuk Kosztolányi. Azt szeretném, ha először mondanátok valamit arról, hogy mi a tapasztalat akár az egyetemeken, akár a közoktatásban, akár íróként arról, hogy mennyire fogható, fogadható az a nyelv, ami a mai irodalom jellemzője, sajátja.

Kukorelly Endre: Két előadó, Kulin Ferenc és Dávidházi Péter is megtisztelt azzal, hogy említették a *Porcelánbolt* című könyvemem. Azért ez a cím, mert én itt, nem lévén szakember, irodalomtörténész vagy gyakorló tanár, kakukktojás vagyok. Elefánt a porcelánboltban. Ennek megfelelően meg fogok engedni magamnak talán nagyobb durvaságokat is. Elég sok helyre hívnak, középiskolákba is, sok helyre megyek négykézláb is, mert fontosnak, élvezetesnek, tanulságosnak és szórakoztatónak tartom, hogy tizenhat éveseknek beszélhetek irodalomról. Az utolsó évfolyam már kissé necces, akkor már késő, de a tizenegyedikesekkel beszélgetni rendkívül inspiráló. Ők tényleg olyanok, mint az a kagyló, ami nincs teljesen becsukódva. Ebben a korban már nagyjából el vagyunk rontva, nagyon nehéz tartós hatást elérni, kizökkenteni őket a valami menő szakmám lesz, ahol sokat fogok keresni sémából - ezért használom ezt a kagyló-metaforát. A 16 évesek már majdnem teljesen bezáródtak, de ott talán még van rés. A gyerekek ugyanis rendkívül konzervatívak. Nem ab ovo azok, hanem mert – most ezt a terminust használom – nincsenek kortárs művészeti zajjal körülvéve. Véleményem szerint az volna a megoldás, ha tehát a tojásból kikelve, sőt mínusz kilenc hónapos korától fogva kortárs művészeti zajjal vennénk körül mindenkit. Hogy az legyen az anyanyelve. Ha ez történné, akkor fel sem merülne a kérdés, hogy Garaczi bonyolultabb vagy Móricz, ugyanis nem ez a kérdés, hanem hogy Garacziról – ez is metafora természetesen – az oktatás lebeszéli a gyereket. Már rögtön az óvodában – mivel művészet gyanánt azonnal 19. századi jellegű poétikákat nyomtatunk rájuk. Ráadásul azoknak a lebutított változatát. Ahogy velünk is tették. Azt, amiben mi magunk is a legjobban kiismerjük magunkat. Jön haza az unokaöcsém

az óvodából azzal, hogy tanultak verset. De jó, gondolom, a kicsik verset tanultak, na, mondd el! És akkor haptákba vágja magát, és kezdi, hogy Gazdag Erzsí verse, vagy Donászy Magda, már nem is tudom, dől ki a negédes pim-pi-rim-pi, pam-param. Búbájos rajzfilmmfigurákat és még búbájosabb Halász Judit-típusú dalocskákat nyomtatnak a gyerek arcába, akik ez tanulják, ezzel azonosítják a művészetet, gimnazista korokra ezek a minták rögződnek, ez lesz számukra az irodalom, ezt értik anyanyelvi szinten, a legnagyobbakat is Gazdag Erzsí poétikáján keresztül olvassák, és a kortárs irodalom riasztani fogja őket. Három éves kor előtt egy gyerek „poétikája” – ezt nagyon idézőjelben mondom – sokkal közelebb áll az avantgárdhoz, az avantgárd utáni poétikákhoz, mint azokhoz a lebutított, 19. századi típusú szövegekhez, amikkel etetjük őket, végképp elrontva mindent.

Schiller Mariann: Nyilván mindnyájan olvastuk azokat a vitákat, amik az új, kisiskolásoknak szóló könyvekbe belekerült kortárs szövegekről folytak. A Varró-, Lackfi-, Tóth Krisztina-versek bekerültek az alsó tagozatos könyvekbe, és a szülők és a tanárok egy része tiltakozott igen hangosan. Leginkább talán azért, mert nagyon nem éretették ezeket a szövegeket – már őket sem jól tanították irodalmat olvasni talán. De visszatérnék ahhoz a kérdéshez, hogy mit csináljunk azzal a nyelvvel, ami a gyerekeknek valamiért nagyon távoli, és amiről a kollégánót azt mondta a szünet előtt a hozzászólásában, hogy az a dolgunk, hogy tanítsuk meg őket magyarul.

Arató László: Beszéljünk tehát a modern és a régi nyelvről. Akkor én belecsapnék először a régibe, és azért, mert ez a Jókai-kérdés meg a *Bánk bán* gyűjtő eleme volt ennek a vitának. Először is azt szeretném elmondani, hogy azt hiszem, hogy Fenyő György sem úgy gondolja, hogy ezeket ki kell iktatni az iskolából, és én biztosan nem így gondolom. Arról van szó, hogy a kánonnak biztosan részei maradnak, csak nem minden iskolában és nem mindig kell mindegyiket tanítani. Az különösen igaz, hogy nem biztos, hogy a *Bánk bánt* is kell tanítani, illetve lehet tanítani, meg *Az ember tragédiáját* is és a *Csongor és Tündét* is ugyanabban a nem nagyon jó képességű, nem olyan nagyon előnyös szociokulturális háttérű csoportban. Nem művek kitörléséről, kiselejtezéséről van szó. És itt vitatkozni szeretnék Kulin Ferencsel, aki azt mondta, hogy át kéne ütemezni a kérdések sorrendjét meg a tematikát. Ezzel teljesen egyetértek, nagyon rossz, hogy állandóan a kötelezőkkel kapcsolatos kérdéssel kezdjük. És teljesen egyetértek azzal is, hogy egy globálisabb szellemi képpel, mentális céllal, nemzettudattal, hagyományfelfogással, ilyesmikkel kellene foglalkozni. Meg a magyartanítás kulturális missziójával. De ha ez igaz, akkor nincs igaza abban a másik mondatban, hogy éppen ezért azon kéne gondolkozni, hogy mi nem maradhat ki. Mert, ha nem tisztázzuk először, hogy milyen alapon nem maradhat ki valami, akkor nem lehet igaz logikailag, hogy először el kell dönteni, hogy mi nem maradhat ki. Innen kezdődne egy vita, ha nem 45 percünk lenne. Mert ez egy iszonyatosan fontos diszkusszió. Most akkor visszatérnék a nehéz – nem nehéz kérdésre. Jókai és Katona másképp nehéz, másféle nehézség. Szerintem Jókaival az a probléma, minden szeretetünk ellenére, hogy funkciója az olvasáskultúrában és az iskolában más volt régen, s ezt ma már nem tudja betölteni. Jókai könnyű olvasmány volt. Gyulai is, Péterfy is azt gondolták, hogy ez szórakoztató irodalom, nagyszerű a nyelve, nagyszerűn tud elbeszélni. Tehát nemzedékeket nevelt olvasóvá Jókai. Ez a funkciója, ez a képessége megszűnt. Erről van szó. Hiába nagyszerű Jókai nyelve, de ha Jókai nyelvéhez folyamatosan a tanári szótár szükséges, akkor Jókai valamire jó, de nem arra, amire régen. Szerintem is kell Jókait tanítani, de ott és akkor, hetedikben, nyolcadikban nem tölti be azt a funkcióját, amit elvárunk tőle többnyire. Vannak kutatások Hász-Fehér Katalin gondolataival szemben arról, hogy mi is történik az olvasással. Például az a nagyon egyszerű kutatás, amit olvasásszociológusok és a könyvtárosok végeztek,

mely szerint *A kőszívű ember fiait* több mint 60 százaléka nem olvassa el a diákoknak. Ez faktum. Ezzel valamit kezdeni kell. Hogy aztán mi a megoldás – új Jókai-értelmezés, Jókaitól inkább novellát, vagy Jókait inkább máskor –, arról beszélnünk kell. A *Bánk bánnal* egészen más a helyzet. Ugyanis itt arról van szó, hogy van egy ellentét: Jókainál tulajdonképpen a dolog az könnyű lenne, elvileg a nyelve is élvezetes, csak gyakorlatilag mégse könnyű. A *Bánk bánnal* másról van szó. Itt a szöveg akartan tömény és homályos, bonyolult lelki tartalmak és ellentmondásos szituációk hordozója. A *Bánk bánnal* feltétlenül érdemes megküzdeni, de kérdés, hogy mikor, hányadikban és hogyan. Az előbb azt mondtam, hogy van, ahol vagy a *Bánk bánnal*, vagy *Az ember tragédiájával* kell megküzdeni. Itt a nyelvi nehézség egészen más típusú nyelvi nehézség, mint Jókainál, és Madáchnál még van másfajta gondolati nehézség is. Tehát azok a vádak, amelyeket gyakran lehet hallani, hogy a gyerekeket meg kívánjuk kímélni a megértésbe fektetendő energiától, hamis vádak. Hiszen minden tisztességes magyartanár azt akarja, hogy a gyerekek egy nehéz szöveget az ő segítségével jobban értsen meg, mint egyébként, segítsége nélkül. Tehát én azt gondolom, hogy a *Bánk bánnal* mindenképpen foglalkozni kell, csak ahhoz igen sok idő kell. És ha a *Bánk bánra* nagyon sok időt fordítunk, akkor egy csomó mindent viszont nem lehet tanítani, mert véges az idő, mert az iskolai kánon más, mint a kritikai vagy irodalomtörténeti kánon. Egyszerűen van időkorlátja, ami a másíknak nincs. Most ugrok a modernre: abból sem lehet dogmát csinálni, hogy a modern vagy kortárs irodalommal kell kezdeni. Itt fontos, hogy a modern, tehát a 20. század eleji-közepi szerzőket, például Kosztolányit előbb (is) kellene tanítani, mint régebbieket. Ahogyan Arany Jánostól idézte Dávidházi Péter: előbb a kortársakat, a tágabb értelemben vett kortársakat, mint a „szümtükhel”-t. Nem igaz természetesen, hogy minden kortárs egyszerűbb. Persze, hogy nem. Vannak kortársak, Tóth Krisztina néha, Dragomán, Szvoren Edina, mondhatnék még neveket, akik talán könnyebbek, bár ott is munkát kell befektetni. Tehát azt gondolom, hogy azt sem szabad dogmává merevíteni, hogy mindig a jelenből kell haladni visszafele a múlthoz. Van, amikor igen, van, amikor nem. És iszonyatosan fontosnak tartom, hogy amikor a kronológiát bizonyos iskolatípusokban feladnánk is, a történetiséget nem szabad feladni. Egyrészt konvenciótörténeteket kell tanítani, másrészt a műben benne rejlő történetiséget, a gondolat történeti jellegét vagy a világgép történeti jellegét, vagy a műfaj történeti jellegét, azt tanítani kéne. Csak nem egy kronologikus nagy elbeszélést rakva köré. És akkor értjük meg a jelenünket is, ha szembesítjük a mássággal, a múlttal.

Hansági Ágnes: Akkor én csatlakoznék ehhez a régi szöveg vs. kortárs problémához. Azt gondolom, hogy generációs kérdéstről is szó van. Nagyon fontos, hogy egy gyermek – és most 18 évesig bocsánatot kérek az ifjú felnőttektől – hol áll a maga nyelvi szocializációjának a folyamatában. Ami ugye nem zárul le azzal, hogy megtanul beszélni. Mert ez nem mindegy. A világról való tudásunk együtt fejlődik a nyelvtudásunkkal, minél több dolgot ismerek meg a világból, annál több szót ismerek meg tudom nevezni. Az irodalomoktatásban ráadásul írott szövegekkel dolgozunk, ami megint csak másfajta nyelvi kompetencia, mint a beszéltnyelvi. Úgy tűnik, az alsó tagozatban azért nincs probléma, mert az alsós tanítók nyugodtan nyúlnak kortárs szövegekhez: a gyerekek nyelvi horizontjához és valóságismeretéhez nyilvánvalóan sokkal közelebb áll egy ma írott vers, szöveg, a *Samunadrág*, hogy egy példát mondjak, mint egy 100-150 évvel ezelőtt gyermekeknek írott szöveg. Tehát a nyelvi szocializáció, az írott nyelvi szocializáció kérdését nem lehet félre tenni. A másik fontos probléma a kortárs vagy régi vitában a nyelvi komplexitás, amibe beleütközünk, mert a komplexitást is tanulni kell olvasni, és ez is csak lépésről lépésre sajátítható el. Meg kell tanulni összetett, bonyolult, esetleg régi szövegeket olvasni. Ezt sokéves gyakorlással, fejlesztéssel érhetjük el, aki az alfabetizáció értelmében megtanult olvasni, az még nem lesz képes komplex szövegek önálló, értő olvasására.

Ez ugyanúgy gátja lehet a kortárs és a régebbi szövegek megértésének. Azt gondolom, hogy ennek az egész kérdéskörnek az írott nyelvi kompetencia, ebben az értelemben az egyik fundamentuma, és most hadd idézzem Kemény Zsigmondot. Ugye 1852-ben az *Élet és irodalomban*, a *Szellemi térben* azon gondolkodik, hogyan lehet életben tartani ezt az országot, amikor a nyilvánosságnak minden fóruma megszűnik, és az első, ami az eszébe jut, az a gazdaság. Hogy a gazdaságot hogyan lehet életben tartani. Tömegmédiók már vannak, korai tömegmédiók, politikai napilapok, és Keménynek a legfontosabb felismerése az, hogy az információszerezés, a boldogulás elsőszámú feltétele, hogy valaki tudjon olvasni. Na most ez oké. De az igazi nagy dolog, szerintem, amire Kemény rájön, hogy az olvasás olyan dolog, amelyet el lehet felejteni, az olvasási képességet el lehet veszíteni, tehát az olvasási rutinnak a fenntartása nagyon fontos célként jelenik meg nála, amikor azon gondolkodik, hogy mit lehet csinálni abban a helyzetben. Mert rájön arra, hogy nem elég az egyszerű alfabetizáció, ahhoz, hogy valaki információt tudjon olvasás útján szerezni, ahhoz olvasási rutint kell szereznie, vagyis az olvasást gyakorolni kell. Na, most azt gondolom, hogy itt vagyunk iszonyú tévedésben, amikor kötelezőkről beszélünk, mert a magyartanításnak, igen, célja, hogy megismertesse a kulturális örökséget, hiszen a kulturális identitásunk ezen alapszik, és nyilván Jókai Mór, aki minden idők legtöbbet fordított és legnagyobb sikerű magyar írója volt, aki megteremtette a modern magyar elbeszélőpróza nyelvét, őt kidobni az iskolából, az, hogy is mondjam: bűn volna. Most mért higgyük azt, hogy nekünk nem voltak világsztárjaink, világnagy-ság íróink? Jókait nemcsak Bismarck olvasta, hanem Zola és Gottfried Benn is, tudunk még egy magyar író, akit Strauss megzenésített? Amikor gimnazistáknak elmesélem *A cigánybáró*, „a 19. századi Macskák” színpadi karrierjét, hirtelen mindig megszeretik Jókait. Ezt nincs jogunk elvenni a gyerekeinktől. Másfelől az is világos, hogy a vilá-girodalom 700 oldalas remekműveivel (mert ilyenek Jókai legjobb regényei) az olvasási kedvet, az olvasási vágyat nem lehet felkelteni. A legösszetettebb, legnehezebb irodalmi szövegeken nem tudjuk megtanítani őket arra, hogyan tudják a saját olvasási rutinjukat fenntartani. Vagy hogy miként kell irodalmi szöveget olvasni. Ki akart valakit úszni tanítani a háborgó óceánon? Azt gondolom, a másik cél, hogy olyan olvasókat nevel-jünk – és ez már demokráciakérdés volt Keménynél is –, akik képesek a saját olvasási rutinjuk és ezzel információszerezési rutinjuk megtartására. Kemény, aki a legszigorúbb magyar kritikus volt, ezért mondja azt, hogy oké, akkor jöjjön a szórakoztató irodalom. Tehát a célokat kellene nagyon világosan megfogalmaznunk, hogy mit szeretnénk elérni, és melyik célhoz milyen szövegeket és módszereket rendelünk hozzá. És akkor még egyetlen mondatban hadd kapcsolódjak én is Szilágyi Zsófia felvetéséhez, hogy nem kell mindent elolvastatni. A kulturális emlékezet szempontjából – és mindenfajta empirikus és teoretikus kutatásból ez derül ki –, ha már a periférikus látásnak a terében van valamely információ, akkor ez később előhívható, fordulni lehet hozzá. Ebben viszont elvtelenül bármilyen módszert használhatunk, hogy odategyünk fontos magyar szerzőket és műveket a gyerekeknek erre a perifériás horizontjára, amiket nem most fog elolvasni, hanem akkor, amikor gyakorlott, rutinos olvasó lesz.

SchM: Ehhez az elvtelenséghez még visszatérünk. Flóra, akarsz valamit mondani?

Imre Flóra: Végül is tudnék ehhez kapcsolódni. Én alapvetően azt a szót ragadnám ki, hogy a cél. Tehát én azt gondolom, hogy amin elsődlegesen gondolkodni kellene, az nem az lenne, hogy kortárs irodalmat vagy klasszikus irodalmat, kanonikus irodalmat vagy nem kanonikus irodalmat, nem ez lenne az elsődleges szempont. Az elsődleges szempont az lenne, hogy mi a célja az irodalomoktatásnak. És én alapvetően két szempontot említenék meg: az egyik az, hogy kompetenciákat óhajtunk fejleszteni, amiről beszéltél, olvasási gyakorlatot biztosítani. Ez nagyon különböző szinteken értelmezhető.

Azon a szinten is feltétlenül értelmezhető és értelmezendő, hogy az iskolának funkciója az, hogy mondjuk a gyakorlati életben egy gázszámlát el tudjon olvasni és értelmezni, egy vasaló használati utasítást az, akit tanítunk. Ez egy elsődleges cél, nem feltétlenül az irodalom körében kell mindig gondolkodni. Másrészt, mivel én alapvetően klasszika-filológus vagyok, szeretnék arra hivatkozni, hogy Platón az *Allam* második és harmadik könyvében azzal foglalkozik, hogy hogyan is kell nevelni az állampolgárokat, különösen a védelmezőkről mondja ezt, hogy milyen nagy szerepe van a védelmezők nevelésében a zenének. Ami nem egy olyan jellegű nevelési eszköz, ami konkrét és racionális módon megy át. Én azt gondolom, hogy azt a pontját sem szabad elfelejteni az irodalomnak, hogy az irodalom alapvetően örömszerző eszköz. Borzasztó fontos lenne megkülönböztetni azt, hogy milyen céljaink lennének egy adott csoporttal. Ahogy láttuk Fenyő D. György táblázatán: már az a táblázat is nagyon sokfélélt mutatott, és a táblázat nyilvánvalóan nem képezi le a magyar közoktatásnak az állapotát. Ennél ez sokkal bonyodalmasabb. Én azt gondolom, hogy minden egyes tanárnak, minden egyes csoporttal el kellene tudnia dönteni, el kellene, hogy szabad legyen döntenie, a kerettanterv elvével szemben, hogy mi az az eszköz, az a szöveg, aminek a segítségével ő azt az adott csoportot valamilyen kompetencia fejlesztésében tudja részesíteni. Másrészt valamiképpen azt is el kellene érni, hogy a tanár számára is örömszerző tevékenység legyen az irodalommal való foglalkozás, mert anélkül a diáknak sem lesz az.

SchM: Nyilvánvalóan szétfeszíti az itteni együttlét kereteit, de amiről most elkezdett szó lenni, az az iskolai autonómia és a tanári integritás kérdése, amiről nyilván nagyon izgalmasakat tudunk mondani: minden csoportnak, minden tanárnak, minden iskolatípusnak más szöveg kell, más életkorban, más sorrendben. Erről most nem tudunk hosszán beszélgetni, de az még nagyon izgalmas lenne, amit úgy mondtál talán, hogy tapintatlan kérdés, hogy mit csináljunk azzal, ami nem magas irodalom. Mit csináljunk a populáris, az esztétikai minőségnek nem mindig nagyon magas szinten megfelelő művekkel, amiket a gyerekek akkor is olvasnak, ha nem kötelező.

Kukorelly Endre: Én a populáris iskolába való bevitele ellen vagyok. A gyerekek a legjobbat kell adni. A legjobb ételt, egyáltalán nem hamburgert. Úgyis a McDonald's-ba vágyódik valami furcsa oknál fogva – és érthető is, hogy miért, tény, van abban valami izgatónak, de ezt most hagyjuk. Látom, többen rázzák a fejüket, magam is rázom, a gyerek meg könyörtelenül odamegy, tetszik nekünk vagy sem. Oké, de legalább mi ne adjunk neki ilyen rágógumi-kaját. Hanem csak abszolút magas irodalmat! Hogy Imre Flórához kapcsolódjak, most a kompetencia a divatos terminus, és jó, ha az iskola törekszik arra, hogy a tanuló kompetens legyen – el tudja olvasni a gázszámlát meg a használati utasítást, de engem ez most nem érdekel. Az érdekel, miért nem triviális az iskola számára, hogy olvasásmániást faragjon mindenkből. A művészetek befogadása érzéki dolog, nem IQ kérdése, nagy művek a zsigeri idegrendszer „támadják”, és idegrendszere mindenkinek van. Mindenki képes élvezni, az irodalom, zene, képzőművészet elsősorban érzéki cucc. Elsősorban nem az intellektusra, nem is az érzelmekre, hanem az érzékire hat. Ha tehát ab ovo jól csináljuk, akkor mindenki, mintha drogossá válna, rákattintható a legkomolyabb dolgokra. Komolyzenére, a legkomolyabb – nem komor! – irodalomra, a nem-giccse. Semmi *Harry Potter* meg *Gyűrűk ura*. És ha el van találva a zsigeri idegrendszer, utána majd igyekszem meg is érteni, hogy mit miért – utána, de csak utána jöhet az elemzés. Antropológiailag függők vagyunk, génállományunk a túlélőé. Mindenki látott libamama után totyogó libákat, és ha akad köztük egy vagány kiscsávó, aki elteker, ő ugye nem birka, nem függ a mamától, azt biztos elkapja a macska, a génállománya kiesik. A függőségre való hajlamra kéne bázisozni, mert ha mi meg vagyunk örjítve a magas művészettől, mindenki mást is meg lehet örjíteni. Butuska gyereket is. Csak az

abszolút csúcspontokat szabad belőni. Az iskola alapfunkciója, hogy a gyerekben ilyen droghatást váltson ki a nagy művészettel kapcsolatban. A Jókai – *Bánk bán*-kérdésről annyi, hogy klasszikusok természetesen nem „kidobandók”. Jókai semmiképpen, a *Bánk bán*ból kivennék részleteket, és elemezném, miről van szó – de különválasztanám az irodalmat a magyarórának nevezett irodalomtörténettől. A középiskolában ugyanis az irodalomtörténetet adjuk el irodalomnak, és ez döntő félreértés. Odáig mennék, hogy emberiségellenes büntett, ugyanis ha fiatalok az irodalmat valamifajta, számukra idegen problémákkal alig érthető nyelven foglalkozó, ósdi dolognak tapasztalják, ez a királyi útja annak, hogy soha ne váljanak olvasóvá. Nálam nagyobb bálmulója a régi szövegeknek nincs, magam is úgy szocializálódtam, hogy 19. századi poétikákat olvasok anyanyelvi szinten, és az avantgárdtól „innen” szövegek olyanok „csak”, mint egy elég jól ismert, sőt általam is gyakorolt nyelv. Ez baj. Csinálni kellene egy globális történeti diszciplínát, amelyben a politikátörténet, a gazdaság- és a hadtörténet mellett kultúrtörténetet és művészettörténetet tanítanék, és ennek keretében a *Bánk bánt*, *Egri csillagokat*, Jókait stb. Irodalomórán pedig olyan kortárs szövegeket vennék, amelyek szíven trafálják az adott korosztályt – egyébként később legjobb esetben is csak tisztelni fogják irodalmat, ha egyáltalán elolvassák. Életidegen dolognak érzik, nem válik élvezeti forrássá, nem jönnek rá, hogy az fincsi. Mint mondtam, haptákba vágják magukat, ha versről van szó, és azt hiszik, hogy így kell csinálni. A kortársakban benne van és szépen kimutatható a hagyomány, a régi-ben nincs benne az újabb, ezt könnyű belátni. Ha valakit tizenkét évesen elfrafál a kortárs irodalom, és rákap az olvasásra, az harminckét vagy ötvenkét évesen majd minden régi szövegre ráveti magát. És azok akkor tényleg neki valók lesznek.

SchM: Azt gondolom, hogy azért vagyunk itt, hogy arról gondolkozzunk, hogyan lehet irodalomolvasóvá tenni a gyerekeket. Függetlenül – hát ezt nem is merem mondani, mert akkor Spirónak lesz igaza, hogy az a társadalmi felemelkedésnek az útja, hogy magyar szakos lesz valaki, ezt meg nem bírná el a bölcsészkar. Szóval, hogy az olvasóvá nevelésnek a módjairól, útjairól beszéljünk: létezik olyan tankönyvszerű dolog, programcsomag, ami azt mondja, hogy a műveket, műcsoportokat kell tanítani, és majd a végén lehet ebből történetiséget csinálni. Ez a Sulinovás, 8 évfolyamos szövegértési-szövegalkotási program.

Arató László: Csak azért, hogy csattanjunk, a populáris irodalom hasznáról fogok beszélni. De előtte még előkerült a kompetencia kérdése. Azt szeretném mondani, Knausz Imrét idézve, nagyon tetszik az a Kant-parafrazisa, hogy a műveltség kompetencia nélkül vak, a kompetencia műveltség nélkül üres. Nem lehet ezeket így szembeállítani. Ezt lehet szuperközhely, csak nem eleget gondolkodunk rajta, pedig mindenféle pszichológiai kutatások is azt mutatják, hogy ezek az ellentétek nem ellentétek, hanem kiegészítő dolgok. Hol az egyik, hol a másik működik. És a kompetenciát semmiképpen sem szűkíteném hétköznapi kommunikációs kompetenciára. A második a populáris kultúrával kapcsolatos éles álláspontja Endrének. Itt különbséget kell tenni a között, hogy mit tanítunk nagyobb életkorban, és mit tanítunk 7-8-ban. Tehát, ha a gyerekeket olvasóvá akarjuk tenni, és még technikailag sem tudnak eléggé olvasni, akkor én azt nagyon nem tartanám bajnak, ha populáris könyveket is olvasnak. Ehhez két dolgot kell hozzátenni. Az egyik, hogy a populáris könyveken is lehet a szó magasabb, nem technikai értelmében is olvasni tanítani. Például azokban is van késleltetés, elbeszélői nézőpont, időszerkezet, időtechnika, tehát egy csomó narratív befogadási kompetencia fejleszhető ezekkel. Nem azt állítom, hogy automatikus út vezet a populáris irodalomtól a magas irodalomig, de a tanár ebben segíthet. Az nagyon fontos dolog, hogy ha interpretatív hozzáállást tanítunk, és az órára behozzuk ezeket, és valóban beszélünk róluk, az másfajta viszonyulás, mint a két világban élés: otthon olvasod vagy nem olvasod a populáris irodalmat, az iskolában

meg kapod a nyakadba a magas irodalmat, amit én tartok értéknek. Ide járul még egy pszichológiai szempont is: kölcsönös elfogadása egymás kultúrájának, az a híd-szerep, tehát, hogy én elolvasom a te népszerű darabodat, te elolvasod az én klasszikusomat, az olyan bizalmi viszonyt alakít ki a diák és a tanár között, amiben a diák jobban elolvassa azt, amit én fontosnak tartok, mert én is odafigyelek arra, hogy ő mit tart fontosnak. Ez egy hipotézis. Az utolsó megjegyzésem pedig, hogy populáris kultúra és populáris kultúra közt is van különbség. Azt gondolom, hogy az *Éhezők viadala* vagy az *Alkonyat* azok bizonyos fajta komoly irodalmi, lélektani értéket tartalmaznak, például az *Éhezők viadala* médiakritikája, az a gondolat, hogy a nézettség az érzelmeket eltorzítja, tehát hogyha valami nem egyszerűen megtörténésre, hanem show-ra készül – de nem akarok ezzel tovább foglalkozni, csakhogy túl egyszerű ez az értékmegkülönböztetés így.

Hansági Ágnes: Talán egyetlen egy dologban kiegészíteném azt, amit mondtál. Hogy ha a könyveknek az olvasástörténetét nézzük meg, akkor azt lehet látni, hogy mi azt akarjuk az iskolában „kötelező olvasmányként” a gyerekek képletes táskájába belepakolni, amit mindig nagyon kevesen, a vájtfülűek, a magasan képzettek, a literátor elitek olvastak. Mert ezekből a szövegekből áll az esztétikai kánon. Tehát olyan szövegeken kellene megtanulniuk olvasni, amelyeket akkor, amikor megszülettek, és a nyelvnek még nem egy nagyjából az idegen nyelvekhez hasonlítható távolságából szólaltak meg, akkor is csak egy szűk réteg értett és olvasott. Mert az átlagolvasó nem a *Faustot* olvasta Goethe korában. Erről rengeteg adatunk van. És persze vannak olyan szövegek, amiket egyszerre nagyon sokan olvasnak, és 10-20 év alatt elvesztik a szavatosságukat. Ezek a mindennapi használatra szánt („használati”) szövegek sokkal alkalmasabbak tudnak lenni az olvasási rutin, az olvasási készség megszerzésére és fenntartására, az olvasás gyakorlására, és nem is mindig értéktelenek. Az, ami az embereknek a napi olvasáséledele, általában ebből a rétegből kerül ki. Amíg volt ilyen, mert persze most az igazi probléma az, hogy ez kezd egyszerűen eltűnni. Már a 80-as, 90-es években az általános műveltség eltűnéséről, megszűnéséről beszéltek a világban.

Schiller Mariann: Ez az egyik veszélye a listáknak: mire összeállítunk egy jó irodalmi listát, addigra már senki sem akarja olvasni. A Jókai-lista annyival egyszerűbb, hogy az már itt van egy ideje, az most már maradni fog. De a listázásnak ez is egy veszélye. Úgy tudom a bizalmat fenntartani, ha minden osztályba pont azt akarom behozni, amit ők éppen olvasnak. Szerintem soha testnevelőtanárnak nem jutott még eszébe, hogy a fiúk ne focizhassanak néha. Noha az nem igazi foci, amit ők végeznek, viszont szeretik. Nem igazi foci, amit a nyolcadikosok csinálnak, először is kicsi a pálya, tehát nem kell futni. Azt gondolom, hogy ezen az alapon mi nyugodtan bevihetjük az éppen kurrens olyan művet, amit lehet, hogy még meg sem írtak, de a következő osztálynak már nagyon fontos lesz. Ezért a tanárképzésnek nagyon fontos feladata, hogy ezt a nyitottságot, ezt az ébrenléletet valahogy felkeltse és fenntartsa. Ez szerintem nem egészen független attól sem, hogy irodalmat és nyelvtant lehet együtt tanítani. Ezek össze is függenek. Észre is lehet venni, hogy valami nyelvileg gyengébben van megcsinálva, mondjuk a sokat emlegetett *Éhezők viadala*, de attól még egy csomó minden azzal jól működik és működtethető.

Imre Flóra: Igazából én megint azt az oldalát emelném ki a dolognak, hogy egyfelől nagyon egyetérték veled, Endre. Én is azt gondolom, hogy bizony a nagy irodalom az, amit a gyerekek adhatunk. Ugyanakkor viszont természetes, hogy semmire sem érdemes azt mondani, hogy ezzel nem lehet. Én azt gondolom, minden az adott tanár és az adott csoport kapcsolatán múlik. Én ezt szerettem volna hangsúlyozni, amit jelenleg az oktatási kormányzat nagyon szeretne elfelejteni velünk. Nem igaz, hogy a pedagógust

lehet helyettesíteni bármilyen robottal. A pedagógusnak a személyisége az, amelyik működteti ezt a rendszert, és mihelyt a pedagógus fáradt, nem készül az órájára, akkor természetesen az fog bekövetkezni, hogy nem lesz hatása. Harminchárom éve nyomom ezt az ipart, értelemszerűen van tapasztalatom arról, amikor sikerül és arról, amikor nem sikerül. Azt gondolom, hogy minden egyes tanárnak megvan a saját kompetenciája, hogy mit tud tanítani, hogy hogyan lesz izgalmas a magas irodalom, és minden egyes csoportnak is megvan ez, és valahogy ezt kell koherenciába hozni. Az, ami a kerettanterv, az erre nem alkalmas. Tehát én azt gondolom, amit Fenyő D. Györgytől hallottunk, hogy alapvetően olyan kompetenciákat, tudásfunkciókat kellene kijelölnie az oktatási elképzeléseknek, amelyekhez el akarjuk juttatni a diákjainkat, és ezt ki-ki más szövegekkel, más módszerekkel kell, hogy elsajátíttassa. Én is azt gondolom, hogy valóban fontos az, hogy legyen, valamiféle történeti tudat, irodalomtörténeti tudat is, legyenek olyan szerzők, akik a perifériáján vannak a látásunknak. Soha nem jutna például eszembe Goethe *Faustját* elolvasatni tizedik osztályban a gimnazistákkal, mert azt gondolom, hogy nem vagyok én szadista.

SchM: Az első részt se? Azt Arató tanítja.

Imre Flóra: Az első részt se. Én nagyon szeretem a *Faustot*, de az én vagyok, 57 évesen, nem a 15 éves gyerek. Én Goethétől a *Vándor éji dalát* szoktam venni, tizenkét fordításban, mert az úgy nagyon érdekes, és nagyon mélyre lehet belemenni, és abból lesz valami olyan, hogy miféle ember, miféle szerző, miféle technikái vannak. Én azt szögezném le, hogy ami a legfontosabb, amiben meg tudnánk állapodni, az az lenne, hogy vissza kellene szerezni a tanszabadságot.

Schiller Mariann: Azt hiszem, arra láttunk most példát, hogy pontosan annyi mintatanterv kéne – nem kerettanterv és törvény –, hogy legyen olyan, amiben csak magas irodalom van, de periférián megjelenik, de nincs benne a *Faust*, meg legyen egy olyan, amiben benne a mindenkori *Éhezők viadala* és a *Faust* első része is. És ha van egy ilyen kínálat, merjünk nagyot álmodni, ha lenne erre szabadság és tanári autonómia, és esetleg nem 26 órában tanítanánk (hanem 17-ben, az persze egy olyan világ volt, amikor még kevesen jártak gimnáziumba), szóval azért kellene minél több mintatanterv, mert nagyon különbözőek az iskolatípusok és a szociokulturális hátterek, és akkor mindannyian a 18, nagyvonalú voltam, 18 óránk mellett tudnánk rendesen választani. Nagyon sajnálom, de ki kell, hogy csöngessem.